

BOLALAR VA O'SMIRLAR TURIZMI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK BAHOLASH VA USTUVOR RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI

Islamova Dilrabo Salomovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
“Turizm va mehmonxona biznesi” kafedrası
katta o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekistonda bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ekonometrik yondashuv va empirik tadqiqotlar asosida baholandi. Tadqiqotda respondentlar so'rovi natijalari hamda konseptual ko'p omilli model yordamida infratuzilma, xizmatlar sifati, transport-logistika, xavfsizlik, raqamli xizmatlar va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash omillarining ustuvorligi aniqlandi. Olingan natijalar asosida bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi ishlab chiqildi hamda ustuvor rivojlantirish yo'nalishlari ilmiy jihatdan asoslab berildi. Tadqiqot natijalari boshqaruv qarorlarini takomillashtirish, institutsional hamkorlikni kuchaytirish, xizmatlar sifatini oshirish va bolalar hamda o'smirlar turizmining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilganini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: bolalar turizmi, o'smirlar turizmi, ekonometrik baholash, determinantlar, turizm infratuzilmasi, respondentlar so'rovi, barqaror turizm, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm.

Аннотация

В статье были оценены факторы, влияющие на развитие детского и подросткового туризма в Узбекистане, на основе эконометрического подхода и эмпирического исследования. В работе с использованием результатов опроса респондентов и концептуальной многофакторной модели были определены приоритетные факторы, включая туристическую инфраструктуру, качество услуг, транспортно-логистическое обеспечение, безопасность, цифровые сервисы и государственную поддержку. На основе полученных результатов был разработан организационно-экономический механизм развития детского и подросткового туризма и научно обоснованы приоритетные направления его совершенствования. Результаты исследования подтвердили возможность повышения эффективности управления, укрепления институционального взаимодействия, совершенствования качества туристических услуг и обеспечения устойчивого развития отрасли.

Ключевые слова: детский туризм, подростковый туризм, эконометрическая оценка, детерминанты, туристическая инфраструктура, опрос респондентов, устойчивый туризм, организационно-экономический механизм.

Abstract

This article evaluated the factors influencing the development of children's and adolescent tourism in Uzbekistan using an econometric approach and empirical research. Based on respondent survey findings and a conceptual multifactor model, the study identified the priority roles of tourism infrastructure, service quality, transport

and logistics, safety, digital services, and government support. An organizational and economic mechanism for developing children's and adolescent tourism was proposed, and priority development directions were scientifically substantiated. The findings demonstrated that the proposed approach contributed to improving management effectiveness, strengthening institutional cooperation, enhancing the quality of tourism services, and supporting the sustainable development of children's and adolescent tourism through evidence-based strategic decision-making.

Keywords: children's tourism, adolescent tourism, econometric assessment, determinants, tourism infrastructure, respondent survey, sustainable tourism, organizational and economic mechanism.

KIRISH

Global miqyosda bolalar va o'smirlar turizmi barqaror turizmning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilib, uning ta'limiy, ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati tobora ortib bormoqda. UN Tourism hamda OECD tadqiqotlarida mazkur yo'nalish yosh avlodning inson kapitalini rivojlantirish, ichki turizmni rag'batlantirish va hududiy iqtisodiyotni faollashtirishning samarali vositasi sifatida baholanadi. Bolalar va o'smirlar turizmi tarixiy-madaniy merosni anglash, ekologik madaniyatni shakllantirish hamda sog'lom turmush tarzini rivojlantirishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi turistik mahsulotlarni shakllantirish, ichki turizmni qo'llab-quvvatlash hamda yoshlar o'rtasida sayohat madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq ushbu yo'nalishning iqtisodiy samaradorligini belgilovchi determinantlar va ularning ustuvorligi O'zbekiston sharoitida yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Xalqaro tajriba bolalar va o'smirlar turizmining barqaror rivojlanishi transport-logistika, xavfsizlik, xizmatlar sifati, raqamli texnologiyalar hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining uyg'un rivojlanishiga bog'liqligini ko'rsatadi. Shu sababli mazkur determinantlarni empirik ma'lumotlar asosida baholash va ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash ilmiy hamda amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili xorijiy olimlar tomonidan bolalar va o'smirlar turizmining nazariy hamda ijtimoiy jihatlarini keng yoritilganini ko'rsatsa-da, O'zbekiston sharoitida determinantlarning ustuvorligini ekonometrik yondashuv asosida kompleks baholash yetarli darajada o'rganilmagan. Ushbu holat tadqiqotning ilmiy bo'shlig'ini (research gap) tashkil etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy determinantlarni konseptual ekonometrik model va empirik so'rov natijalari asosida baholash, ularning ustuvorligini aniqlash hamda sohani rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi determinantlarni nazariy jihatdan tizimlashtirish;
- respondentlar so'rovi asosida asosiy omillarni baholash;
- determinantlarning ta'sir darajasini ekonometrik yondashuv asosida tahlil qilish;
- ustuvor rivojlantirish yo'nalishlarini aniqlash;
- bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning mualliflik tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini ishlab chiqish;
- olingan natijalarni xalqaro ilmiy tadqiqotlar bilan qiyosiy tahlil qilish.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi O'zbekiston sharoitida bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi determinantlarning ustuvorligi respondentlar so'rovi asosida aniqlangani, ularning o'zaro bog'liqligi konseptual ekonometrik model yordamida tizimlashtirilgani hamda mualliflik tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi ishlab chiqilganligi bilan tavsiflanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Bolalar va o'smirlar turizmi zamonaviy turizm nazariyasida inson kapitalini rivojlantirish, ta'limiy mobilitetni oshirish hamda barqaror hududiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi. Dastlabki tadqiqotlarda ushbu yo'nalish asosan ta'limiy va tarbiyaviy faoliyatning tarkibiy qismi sifatida talqin etilgan bo'lsa, keyinchalik uning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishga qo'shadigan hissasi kengroq o'rganildi[16;17].

C.R. Goeldner va J.R.B. Ritchie turizmni iqtisodiy, ijtimoiy hamda institutsional omillarning o'zaro ta'siri natijasida rivojlanadigan murakkab tizim sifatida izohlaydi. Ularning fikricha, turizmning barqaror rivojlanishi infratuzilma, transport, xizmatlar sifati, xavfsizlik va davlat siyosatining uyg'unligiga bog'liq bo'lib, mazkur yondashuv bolalar va o'smirlar turizmini tadqiq etish uchun muhim metodologik asos hisoblanadi[16].

Greg Richards yoshlar turizmini inson kapitalini rivojlantirish vositasi sifatida baholab, sayohat jarayonida shakllanadigan madaniy tajriba, ijtimoiy moslashuv va amaliy ko'nikmalarning shaxs rivojlanishidagi ahamiyatini ta'kidlaydi[17]. Chris Cooper va Stephen Page esa xizmatlar sifati, transport-logistika hamda raqamli texnologiyalarni zamonaviy turizm bozorining raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillar sifatida e'tirof etadi[18];[19].

Xalqaro tashkilotlar hisobotlarida ham bolalar va yoshlar turizmining iqtisodiy hamda ijtimoiy ahamiyati alohida qayd etiladi. UN Tourism ichki turizmni rivojlantirishda yoshlar segmentining faolligi hududiy iqtisodiyotning barqaror o'sishi va turizm xizmatlari bozorini diversifikatsiya qilishga xizmat qilishini ta'kidlaydi[9]. OECD esa davlat boshqaruvi, xavfsizlik standartlari va innovatsion infratuzilmani ushbu yo'nalishning asosiy rivojlanish omillari sifatida baholaydi[10]. Demak, xalqaro tajribada davlat boshqaruvi, infratuzilma, xavfsizlik va raqamli transformatsiya bolalar hamda o'smirlar turizmining asosiy determinantlari sifatida e'tirof etiladi.

Mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy adabiyotlarda bolalar va o'smirlar turizmining nazariy asoslari va rivojlanish tendensiyalari keng yoritilgan bo'lsa-da, determinantlarni ekonometrik yondashuv asosida kompleks baholash hamda

ularning ustuvorligini respondentlar ma'lumotlari asosida miqdoriy aniqlash masalalari yetarli darajada o'rganilmagan.

O'zbekiston olimlari tomonidan turizmni rivojlantirishning tashkiliy-huquqiy asoslari, ichki turizmni rag'batlantirish, infratuzilmani takomillashtirish va xizmatlar sifatini oshirish masalalari tadqiq etilgan. Biroq bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi determinantlarni ekonometrik modellash, ularning ustuvorligini aniqlash hamda kompleks tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni ishlab chiqishga oid tadqiqotlar yetarli emas.

Ilmiy adabiyotlar tahlili O'zbekiston sharoitida bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi determinantlarning ustuvorligini empirik ma'lumotlar asosida baholash va ularning o'zaro bog'liqligini ekonometrik yondashuv orqali asoslash bo'yicha ilmiy bo'shliq mavjudligini ko'rsatadi. Mazkur tadqiqot aynan ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi determinantlarni aniqlash va ularning ustuvorligini baholash maqsadida kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va empirik usullarning integratsiyasiga asoslandi.

Tadqiqotning nazariy asosini turizm iqtisodiyoti, barqaror turizm, bolalar va yoshlar turizmi hamda xizmatlar iqtisodiyotiga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va O'zbekiston Respublikasining turizm sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlari tashkil etdi.

Empirik tadqiqot 2026-yilda O'zbekistonning turli hududlarida o'tkazilgan sotsiologik so'rov natijalariga asoslanib, unda 2178 nafar respondent (talabalar, o'quvchilar, ota-onalar, pedagoglar va turizm sohasi mutaxassislari) ishtirok etdi. Tanlanma respondentlarning yoshi, ijtimoiy maqomi va hududiy tarkibini hisobga olgan holda shakllantirildi.

Tadqiqotda respondentlarning demografik tavsifi va bolalar hamda o'smirlar turizmiga munosabati tavsifiy statistika yordamida umumlashtirildi. So'ng determinantlar mazmuniga ko'ra guruhlanib, ularning ustuvorligi respondentlar baholari asosida qiyosiy tahlil qilindi. Ayrim savollarga javob berilmagan holatlarda statistik hisob-kitoblar faqat tegishli savolga javob bergan respondentlar ma'lumotlari asosida amalga oshirildi.

Bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi determinantlarning o'zaro bog'liqligini ifodalash maqsadida quyidagi konseptual ko'p omilli ekonometrik model ishlab chiqildi:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \beta_6 X_6 + \varepsilon$$

bu yerda: Y - bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanish darajasi; X_1 - turizm infratuzilmasi; X_2 - xizmatlar sifati; X_3 - transport-logistika; X_4 - xavfsizlik; X_5 - raqamli xizmatlar; X_6 - davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash; β_0 - erkin had; β_1 - β_6 - determinantlarning nazariy ta'sir koeffitsiyentlari; ε - tasodifiy xatolik.

Mazkur model ilmiy adabiyotlar tahlili, xalqaro tashkilotlar tavsiyalari hamda respondentlar so‘rovi natijalari asosida ishlab chiqilib, determinantlarning nazariy bog‘liqligini ifodalovchi konseptual metodologik asos sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari tavsifiy statistika, foizli taqsimot, guruhlash, qiyosiy tahlil va statistik umumlashtirish usullari asosida tahlil qilinib, jadvallar hamda grafiklar yordamida tizimlashtirildi. Tadqiqot metodologiyasining bosqichlari 1-rasmda keltirilgan algoritmda aks ettirilgan.

1-rasm. Bolalar va o‘smirlar turizmini rivojlantirishni tadqiq etishning metodologik algoritmi¹

1-rasmda keltirilgan algoritm tadqiqotning bosqichma-bosqich amalga oshirilish jarayonini aks ettiradi. Mazkur algoritm nazariy tahlildan boshlab empirik tadqiqot, natijalarni ilmiy talqin qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarning o‘zaro mantiqiy ketma-ketligini ifodalaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Empirik tadqiqot natijalari O‘zbekistonda bolalar va o‘smirlar turizmini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillarni kompleks baholash imkonini berdi. Tadqiqotda jami 2178 nafar respondent ishtirok etib, ular yosh, kasb, yashash hududi va turizm bilan bog‘liqlik darajasi bo‘yicha turli ijtimoiy guruhlarni qamrab oldi. Bu tanlanma respondentlarning turli ijtimoiy guruhlarni qamrab olgani sababli tadqiqot natijalarining ishonchliligi, reprezentativligi hamda umumlashtirish imkoniyatini

¹ Muallif ishlanmasi.

oshirdi. So‘rovnomadagi ayrim savollar majburiy bo‘lmaganligi sababli, har bir jadval bo‘yicha tahlillar faqat tegishli savolga javob bergan respondentlar soni asosida amalga oshirildi. Shu bois ayrim jadvallarda respondentlar soni umumiy tanlanma hajmidan farq qiladi.

1-jadval

Tadqiqotda ishtirok etgan respondentlarning ijtimoiy-demografik tavsifi¹

Ko‘rsatkich	Respondentlar soni	Ulushi, foizda
Respondentning ijtimoiy maqomi	-	-
Talaba	1084	58,5
Ota-ona	244	13,2
O‘quvchi	222	12,0
Pedagog va boshqa mutaxassislar	169	9,1
Turizm sohasi mutaxassisi	133	7,2
Jami	1852	100,0
Jinsi		
Erkak	1022	50,2
Ayol	1012	49,8
Jami	2034	100,0
Yashash hududi turi		
Shahar	980	48,2
Tuman	683	33,6
Qishloq	371	18,2
Jami	2034	100,0

Izoh: Demografik tavsif bo‘yicha foizlar faqat tegishli savolga javob bergan respondentlar soniga nisbatan hisoblandi.

1-jadval ma’lumotlari respondentlar tarkibining turli manfaatdor guruhlarini qamrab olganligini ko‘rsatadi. Talabalar ulushining yuqoriligi yoshlarning turizmga bo‘lgan munosabatini baholash imkonini bergan bo‘lsa, ota-onalar, pedagoglar va turizm sohasi mutaxassislarining jalb etilishi natijalarning amaliy ahamiyatini oshirgan. Respondentlarning hududlar bo‘yicha nisbatan muvozanatli taqsimlangani tadqiqot natijalarini umumlashtirish imkonini beradi. Demografik tarkibning muvozanatli shakllanganligi respondentlarning bolalar va o‘smirlar turizmi bo‘yicha fikrlarini turli manfaatdor guruhlar kesimida tahlil qilish imkonini berdi.

2-jadval

Respondentlar tomonidan bolalar va o‘smirlar turizmining ijtimoiy ahamiyatini baholash natijalari²

Baholash	Respondentlar soni	Ulushi, foizda
Juda katta ta’sir qiladi	1567	77,5
Qisman ta’sir qiladi	364	18,0
Unchalik ahamiyati yo‘q	92	4,5
Jami	2023	100,0

¹ Muallif tomonidan 2026-yilda o‘tkazilgan so‘rov natijalari asosida tuzilgan.

² Muallif so‘rovnomasi natijalari

Respondentlardan bolalar va o'smirlar turizmining jamiyat rivojlanishidagi o'rni haqida fikr bildirishi so'ralganda, ularning aksariyati ushbu yo'nalishning ta'limiy, tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyatini yuqori baholadi.

2-jadvalda faqat mazkur savolga javob bergan respondentlarning natijalari aks ettirilgan. Ayrim respondentlar ushbu savolni javobsiz qoldirganligi sababli umumiy respondentlar sonidan farq kuzatiladi. Natijalarga ko'ra, respondentlarning katta qismi bolalar va o'smirlar turizmi yosh avlodning shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini e'tirof etdi. Mazkur natija respondentlarning bolalar va o'smirlar turizmini nafaqat dam olish vositasi, balki ta'limiy va ijtimoiy rivojlanish omili sifatida baholayotganini ko'rsatadi. Ushbu natijalar xalqaro tadqiqotlarda qayd etilgan xulosalar bilan hamohang bo'lib, turizmning inson kapitalini rivojlantirishdagi o'rni yuqori ekanligini tasdiqlaydi[9];[16];[17].

Shu bilan birga, respondentlar bolalar va o'smirlar turizmining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan omillarni ham baholadilar.

3-jadval

Bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillar¹

To'sqinlik qiluvchi omillar	Respondentlar soni	Ulushi, foizda	Ustuvorlik
Moliyaviy imkoniyatlarning cheklanganligi	634	31,4	1
Ish yoki bandlik sababli vaqt yetishmasligi	406	20,1	2
Narxlarning qimmatligi	231	11,5	3
Maktab yoki dars jadvalining tig'izligi	226	11,2	4
Maxsus dasturlarning kamligi	172	8,5	5
Xavfsizlik bo'yicha xavotirlar	163	8,1	6
Sayohatga qiziqishning yo'qligi	70	3,5	7
Infratuzilma yetishmasligi	67	3,3	8
Turistik axborotning yetishmasligi	47	2,3	9
Jami	2016	100,0	-

Empirik natijalar iqtisodiy omillar ustuvor to'siq ekanligini ko'rsatdi. Xususan, oilalarning moliyaviy imkoniyatlari, xizmatlar narxining yuqoriligi hamda vaqt tanqisligi respondentlar tomonidan eng dolzarb muammolar sifatida qayd etildi. Mazkur natijalar OECD hamda UN Tourism hisobotlarida keltirilgan ichki turizmni rivojlantirishga oid tavsiyalar bilan mos keladi[9];[10]. Moliyaviy omillarning birinchi o'rinda qayd etilgani O'zbekiston sharoitida bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishda iqtisodiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida respondentlardan bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni baholash ham so'raldi.

Natijalar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish, ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni rivojlantirish hamda xavfsiz va sifatli turistik xizmatlarni kengaytirish eng ustuvor yo'nalishlar sifatida baholanganini ko'rsatdi. Bu holat bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishda institutsional omillarning hal

¹ Muallif hisob-kitoblari.

qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning eng yuqori ulushga ega bo'lishi respondentlarning sohani rivojlantirishda institutsional mexanizmlarga yuqori ishonch bildirayotganini anglatadi.

4-jadval

Bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari¹

Ustuvor yo'nalish	Respondentlar soni	Ulushi, foizda
Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash	904	44,6
Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik	497	24,5
Xususiy sektor investitsiyalarini jalb etish	340	16,8
Sayohatlar narxini pasaytirish	285	14,1
Jami	2026	100,0

Respondentlarning axborot manbalarini tahlil qilish natijalari turizm xizmatlarini targ'ib qilishda raqamli texnologiyalarning ustunligini ko'rsatdi.

5-jadval

Bolalar va o'smirlar turizmi bo'yicha axborot manbalari²

Axborot manbasi	Respondentlar soni	Ulushi, foizda
Internet	1165	57,4
Reklama va ijtimoiy tarmoqlar	490	24,1
Ota-onalar yoki tanishlar	191	9,4
Maktab yoki o'qituvchilar	183	9,0
Jami	2029	100,0

Izoh: Foizlar ushbu savolga javob bergan respondentlar soniga nisbatan hisoblandi.

Natijalarga ko'ra, internet va ijtimoiy tarmoqlar respondentlar uchun asosiy axborot manbasi hisoblanadi. Mazkur holat bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish strategiyasida raqamli platformalarni keng joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Olingan natijalar turizm xizmatlarini targ'ib qilishda raqamli marketing vositalari va ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lishi lozimligini tasdiqlaydi.

Empirik tadqiqot natijalarini tizimli tahlil qilish maqsadida respondentlar tomonidan qayd etilgan omillar ularning ustuvorlik darajasiga ko'ra guruhlashtirilib, determinantlar tizimi shakllantirildi.

6-jadval

Bolalar va o'smirlar turizmi rivojlanishiga ta'sir etuvchi determinantlarning ustuvorlik darajasi³

Determinant	Respondentlar baholashi	Ta'sir darajasi	Ustuvorlik
Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash	Juda yuqori	Juda yuqori	I

¹ Muallif tomonidan umumlashtirilgan

² Muallif so'rovnoma natijalari

³ Muallif ishlanmasi

Determinant	Respondentlar baholashi	Ta'sir darajasi	Ustuvorlik
Moliyaviy imkoniyatlar	Yuqori	Yuqori	II
Xavfsizlik	Yuqori	Yuqori	III
Turistik infratuzilma	O'rta	Yuqori	IV
Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik	Nisbatan o'rta	O'rta	V
Raqamli xizmatlar	Nisbatan o'rta	O'rta	VI

Determinantlarning ustuvorligini baholash natijalari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, moliyaviy imkoniyatlar va xavfsizlik eng yuqori ta'sir kuchiga ega omillar ekanligini ko'rsatdi. Mazkur natijalar respondentlarning baholari hamda nazariy tahlil natijalarini o'zaro tasdiqlaydi.

Bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy ustuvor yo'nalishlari 6-jadvalda aniqlangan determinantlarning ustuvorlik darajasi bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish bo'yicha strategik qarorlarni ishlab chiqishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Respondentlarning baholariga ko'ra davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, moliyaviy imkoniyatlar va xavfsizlik omillari eng yuqori ustuvorlikka ega. Mazkur natijalar davlat boshqaruvi, ta'lim tizimi va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

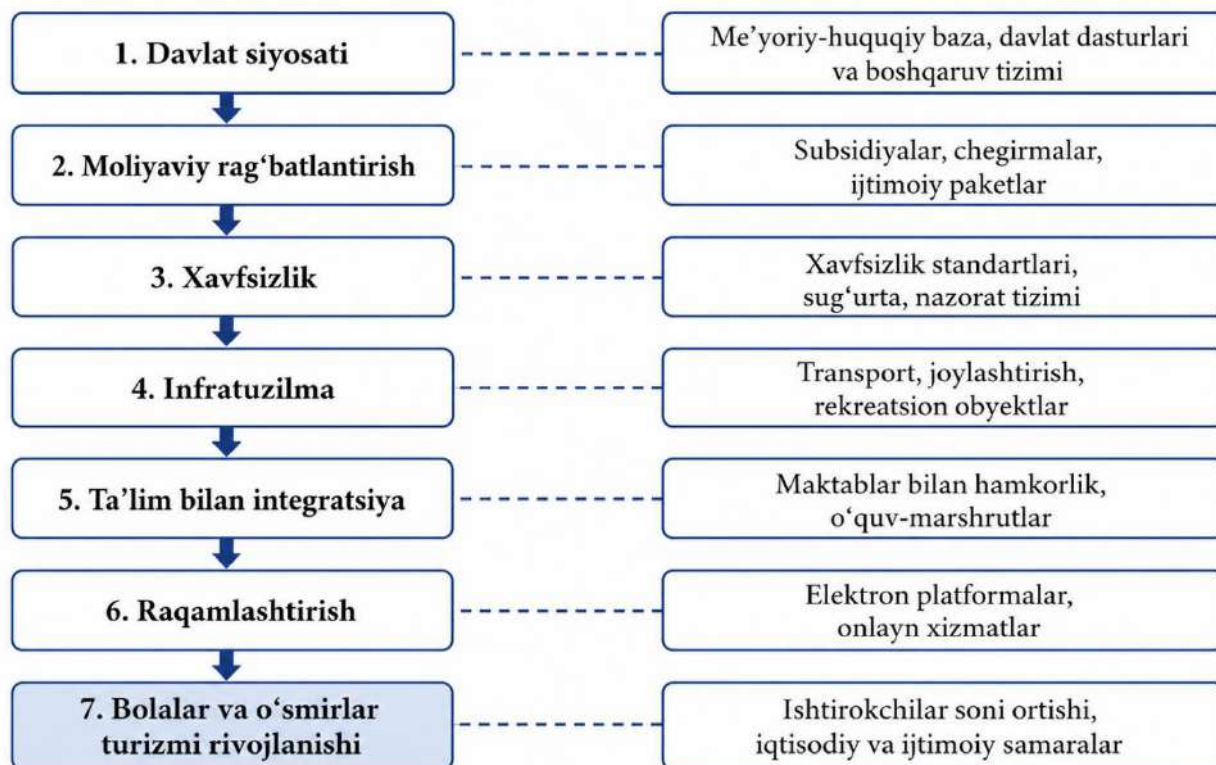
Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish faqat yangi turistik marshrutlarni yaratish bilan cheklanmasligi kerak. Bunda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish, xavfsizlik standartlarini takomillashtirish, zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish hamda ta'lim muassasalari bilan integratsiyani kuchaytirish bir-biri bilan uzviy bog'liq yo'nalishlar sifatida qaralishi lozim.

7-jadval
Bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari¹

Ustuvor yo'nalish	Asosiy chora-tadbirlar	Kutilayotgan natija
Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash	Davlat dasturlari, grant va subsidiyalarni kengaytirish	Turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari kengayadi
Moliyaviy imkoniyatlarni oshirish	Imtiyozli tur-paketlar va oilaviy chegirmalarni joriy etish	Bolalar va o'smirlarning turizmga ishtiroki ortadi
Xavfsizlikni kuchaytirish	Xavfsizlik standartlari va sug'urta tizimini takomillashtirish	Sayohat xavfsizligi va ishonchlilik darajasi oshadi
Turistik infratuzilmani rivojlantirish	Bolalar uchun mos turistik obyektlar va dam olish maskanlarini modernizatsiya qilish	Turistik xizmatlar sifati yaxshilanadi
Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik	"Bir maktab - bir marshrut" tamoyili asosida ekskursiyalarni tashkil etish	Ta'limiy turizm rivojlanadi
Raqamli xizmatlarni kengaytirish	Yagona onlayn platforma va mobil ilovalarni yaratish	Axborotdan foydalanish qulaylashadi

¹ Muallif ishlanmasi

7-jadvalda taklif etilgan ustuvor yoʻnalishlar respondentlar fikrlari hamda ilmiy adabiyotlar tahlili asosida ishlab chiqilgan. Ularning izchil amalga oshirilishi bolalar va oʻsmirlar turizmining institutsional, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Mazkur ustuvor yoʻnalishlar keyingi bosqichda ishlab chiqilgan mualliflik tashkiliy-iqtisodiy mexanizmining asosiy tarkibiy elementlarini shakllantirish uchun metodologik asos boʻlib xizmat qildi.

2-rasm. Bolalar va oʻsmirlar turizmini rivojlantirishga taʼsir etuvchi determinantlarning oʻzaro bogʻliqlik modeli¹

Rasmda davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash markaziy omil sifatida koʻrsatiladi. U moliyaviy imkoniyatlar, xavfsizlik, infratuzilma, taʼlim muassasalari va raqamli xizmatlar bilan oʻzaro bogʻlangan boʻlib, ushbu omillarning uygʻun rivojlanishi bolalar va oʻsmirlar turizmi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, determinantlar oʻrtasidagi funksional bogʻliqlikni aks ettiruvchi model bolalar va oʻsmirlar turizmini rivojlantirishning kompleks boshqaruv tizimini shakllantirish zarurligini asoslaydi.

Bolalar va oʻsmirlar turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi

Tadqiqot natijalari asosida bolalar va oʻsmirlar turizmini rivojlantirishning mualliflik tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi ishlab chiqildi. Mazkur mexanizm davlat organlari, taʼlim muassasalari, turizm subyektlari, mahalliy hokimliklar va jamoatchilikning hamkorligiga asoslanadi. Empirik natijalar hamda ilmiy adabiyotlar tahlili asosida bolalar va oʻsmirlar turizmini rivojlantirishning mualliflik tashkiliy-

¹ Muallif ishlanmasi

iqtisodiy mexanizmi ishlab chiqildi. Mazkur mexanizm determinantlarning o‘zaro bog‘liqligini yagona boshqaruv tizimi doirasida aks ettiradi.

8-jadval

Bolalar va o‘smirlar turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi¹.

Mexanizm elementi	Mazmuni	Kutilayotgan natija
Institutsional ta‘minot	Davlat siyosati va normativ-huquqiy bazani takomillashtirish	Boshqaruv samaradorligi oshadi
Iqtisodiy mexanizmlar	Investitsiyalar, grantlar, subsidiyalar va soliq imtiyozlari	Moliyaviy barqarorlik ta‘minlanadi
Turistik infratuzilmani rivojlantirish	Zamonaviy turistik obyektlar va transport tizimi	Xizmatlar sifati oshadi
Ta‘lim integratsiyasi	Maktab va OTMlar bilan hamkorlik	Ta‘limiy turizm rivojlanadi
Raqamlashtirish	Yagona axborot platformasi va elektron xizmatlar	Turizm xizmatlarining ommabopligi ortadi
Monitoring va baholash	KPI tizimi va muntazam monitoring	Rivojlanish samaradorligi nazorat qilinadi

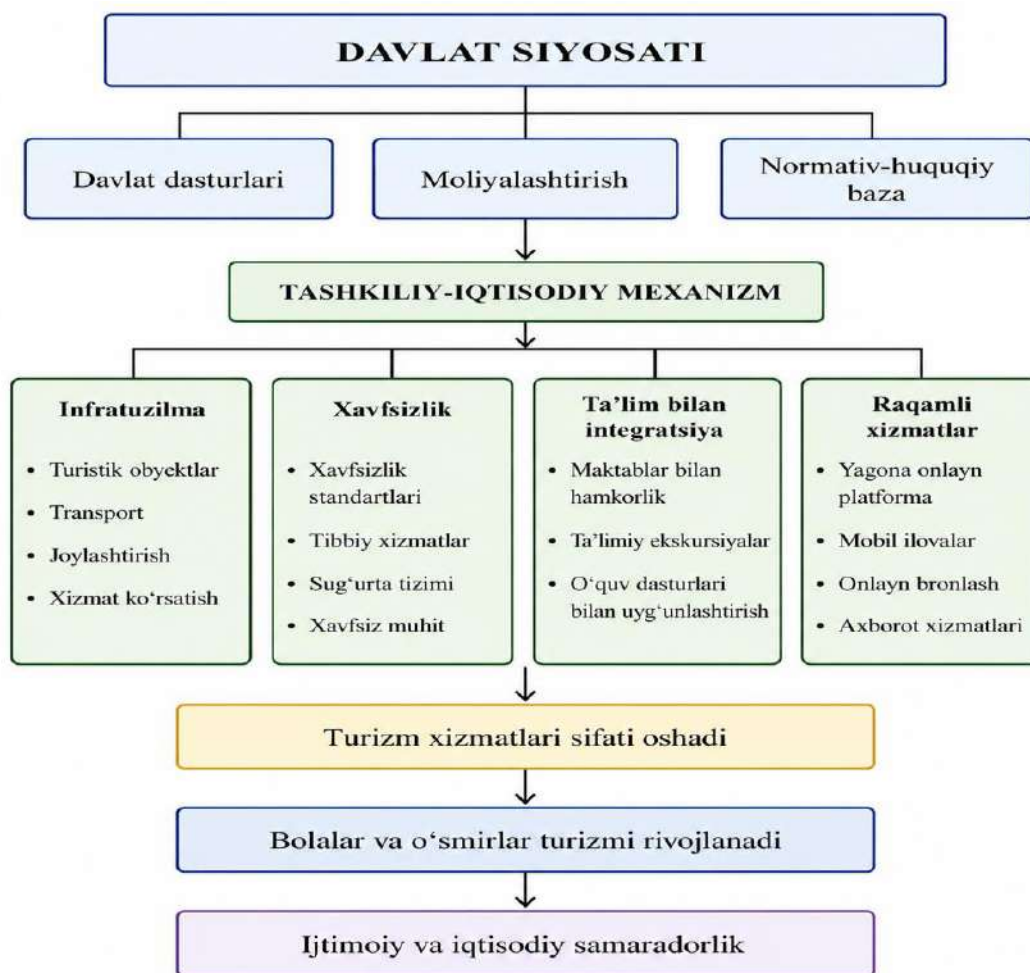
Taklif etilgan mexanizm bolalar va o‘smirlar turizmini rivojlantirishning institutsional, iqtisodiy va ijtimoiy omillarini yagona tizimga birlashtiradi hamda sohada davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Mazkur mexanizmning amaliy ahamiyati shundaki, u turizm siyosatini rejalashtirish, hududiy dasturlarni ishlab chiqish hamda ta‘lim va turizm tizimlari o‘rtasidagi hamkorlikni institutsional jihatdan mustahkamlash imkonini beradi

Tadqiqot davomida olingan nazariy va empirik natijalar bolalar va o‘smirlar turizmini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi determinantlarning o‘zaro bog‘liqligini kompleks baholash imkonini berdi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ushbu yo‘nalishni samarali rivojlantirish alohida omillarni mustaqil takomillashtirish orqali emas, balki ularning o‘zaro integratsiyalashgan holda boshqarilishi orqali yuqori natija beradi.

Shu asosda bolalar va o‘smirlar turizmini rivojlantirishning mualliflik tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi ishlab chiqildi. Mazkur mexanizm davlat boshqaruvi organlari, ta‘lim muassasalari, turizm industriyasi subyektlari, mahalliy hokimiyat organlari hamda jamoatchilik institutlari o‘rtasidagi hamkorlikni yagona tizim asosida tashkil etishni nazarda tutadi.

Taklif etilayotgan mexanizmning asosiy ustunligi shundaki, u sohaning rivojlanishiga ta‘sir etuvchi ustuvor determinantlarni yagona boshqaruv tizimiga birlashtiradi. Natijada resurslardan samarali foydalanish, investitsiyalarni maqsadli yo‘naltirish, xizmatlar sifatini oshirish hamda bolalar va o‘smirlarning turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish uchun qulay sharoit yaratiladi.

¹ Muallif ishlanmasi

3-rasm. Bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi¹

Taklif etilgan model amaldagi boshqaruv tizimidan farqli ravishda bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning barcha asosiy determinantlarini yagona boshqaruv mexanizmiga birlashtiradi. Modelning asosiy afzalligi davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, moliyaviy imkoniyatlar, xavfsizlik, infratuzilma, ta'lim tizimi va raqamli xizmatlar o'rtasidagi funksional bog'liqlikni hisobga olgan holda strategik qarorlar qabul qilish imkoniyatini yaratishidir. Shu bilan birga, mexanizm monitoring va baholash tizimi orqali amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini muntazam nazorat qilish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan ushbu model bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlarini takomillashtirish, hududiy turizm strategiyalarini ishlab chiqish hamda ta'lim va turizm sohalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Taklif etilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizm tadqiqot davomida aniqlangan ustuvor determinantlarning o'zaro integratsiyasiga asoslangan bo'lib, ularning kompleks boshqaruvini ta'minlashga qaratilgan.

¹ Muallif ishlanmasi

Olingan natijalar Goeldner va Ritchie, Richards hamda OECD tadqiqotlari bilan mos keladi. Biroq O'zbekiston sharoitida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash omilining birinchi o'ringa chiqishi mazkur tadqiqotning o'ziga xos natijasi hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari O'zbekistonda bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish ko'p omilli jarayon ekanligini hamda uning samaradorligi institutsional, iqtisodiy va ijtimoiy determinantlarning o'zaro uyg'unligiga bog'liqligini ilmiy va empirik jihatdan asoslab berdi. Respondentlar so'rovi natijalari asosida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, moliyaviy imkoniyatlar hamda xavfsizlik ushbu yo'nalishning eng ustuvor determinantlari sifatida baholandi. Shu bilan birga, turistik infratuzilmani rivojlantirish, ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni kengaytirish va raqamli xizmatlarni takomillashtirish bolalar va o'smirlar turizmining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omillar ekanligi asoslandi.

Tadqiqot davomida bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari tizimlashtirildi hamda ular asosida mualliflik tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi ishlab chiqildi. Mazkur mexanizm davlat boshqaruvi organlari, ta'lim muassasalari va turizm subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, xavfsizlik standartlarini mustahkamlash va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali bolalar va o'smirlar turizmining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari determinantlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kompleks yondashuv asosida baholash mazkur yo'nalishni rivojlantirishning muhim sharti ekanligini tasdiqladi.

Tadqiqot natijalari asosida davlat tomonidan bolalar va o'smirlar turizmini qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish, ta'lim muassasalari va turizm tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikni institutsional asosda rivojlantirish hamda sohada raqamli xizmatlar va marketing vositalaridan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiq. Mazkur tavsiyalar davlat dasturlari va hududiy rivojlanish strategiyalarini takomillashtirish, shuningdek, bolalar va o'smirlarga mo'ljallangan turistik mahsulotlar va xizmatlarni shakllantirishda ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Kelgusidagi tadqiqotlarda aniqlangan determinantlarning o'zaro ta'sirini ekonometrik modellar asosida chuqurroq baholash, hududlar kesimida qiyosiy tahlillarni amalga oshirish hamda ularning statistik ta'sir darajasini aniqlash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyul O'RQ-549-son "Turizm to'g'risida"gi Qonuni <https://lex.uz/uz/docs/-4428097>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-son "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-4143188>

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-fevraldagi PF-37-son "O‘zbekiston-2030" strategiyasini "Yoshlar va biznesni qo‘llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturi to‘g‘risida”gi Farmoni <https://www.lex.uz/uz/docs/-6811936#-6813324>
5. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasiga oid qonunchilik hujjatlari va statistik ma’lumotlar. Toshkent, 2025.
6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Turizm statistikasi. Toshkent, 2025.
7. UN Tourism. World Tourism Barometer. Madrid: UN Tourism, 2025.
8. UN Tourism. Global Report on Youth Travel. Madrid: UN Tourism, 2023.
9. UN Tourism. Tourism for Rural Development - A Policy Perspective. Madrid: UN Tourism, 2020.
10. OECD. OECD Tourism Trends and Policies 2024. Paris: OECD Publishing, 2024.
11. World Travel & Tourism Council (WTTC). Economic Impact Research 2025. London: WTTC.
12. World Bank. World Development Indicators. Washington, DC: The World Bank, 2025.
13. Goeldner C.R., Ritchie J.R.B. Tourism: Principles, Practices, Philosophies. 12th ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2012. - 512 p. ISBN: 9781118071779.
14. Cooper C., Fletcher J., Fyall A., Gilbert D., Wanhill S. Tourism: Principles and Practice. 5th ed. Harlow: Pearson Education Limited, 2013.
15. Page S.J. Tourism Management. 6th ed. London: Routledge, 2022.
16. Holloway J.C., Humphreys C. The Business of Tourism. 11th ed. Harlow: Pearson, 2022.
17. Fennell D.A. Ecotourism. 5th ed. London: Routledge, 2020.
18. Richards G., Wilson J. The Global Nomad: Backpacker Travel in Theory and Practice. Clevedon: Channel View Publications, 2004.
19. Weaver D., Lawton L. Tourism Management. 6th ed. Milton: Wiley, 2024.
20. Middleton V.T.C., Fyall A., Morgan M., Ranchhod A. Marketing in Travel and Tourism. 5th ed. London: Routledge, 2009.
21. Baggio R., Scott N., Cooper C. Network science: a review focused on tourism. Tourism Management. 2010. Vol.31. No.6. P.802-810.
22. Baggio R., Cooper C. Knowledge transfer in a tourism destination: the effects of a network structure. The Service Industries Journal. 2010.
23. Tuxliyev I.S., Hayitboyev B.Sh., Tursunova G.R. Turizm asoslari: darslik. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. - 332 b. ISBN 978-9943-975-50-7.
24. Tuxliyev I.S., Qudratov G‘.H., Pardayev M.Q. Turizmni rejalashtirish: darslik. - Toshkent: Iqtisod-moliya, 2010. - 263 b.
25. Tuxliyev I.S., Bektemirov A.B., Usmanova Z.I. Turizmدا strategik marketing: o‘quv qo‘llanma. - Samarqand: SamISI, 2010. - 144 b.

26. Eshtaev A.A., Akhmedov I.A., Nurfayzieva M.Z. Tourism Marketing: textbook. - Tashkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2025. - 180 p. ISBN 978-9910-01-673-8.
27. Mamatqulov X.M., Tuxliyev I.S., Bektemirov A.B. Xalqaro turizm: darslik. Toshkent: SamISI, 2008. 320 b.
28. Islomova D.S. Basic Principles of Development Mechanisms of Children and Adolescent Tourism in the City of Tashkent // Marketing Journal. - 2025. - No. 3. - B. 584-593. ISSN: 3060-4621.
29. Islomova D.S. Main Directions of Development of Children's and Youth Tourism // American Journal of Business Practice. - 2025. - Vol. 2, No. 5. - P. 201-206. DOI: 10.31149/ajbp.v2i5.1880. E-ISSN: 2997-934X.
30. Islomova D.S. Toshkent shahrida bolalar va o'smirlar turizmini rivojlantirish mexanizmlarining asosiy tamoyillari // Marketing Journal. - 2025. - No. 3. - B. 186-193. ISSN: 3060-4621.
31. Samiyev S.S., Umurzoqova Sh.Sh. Development Trends of Youth Tourism in Uzbekistan: Problems and Prospects // Marketing Journal. - 2025. - No. 6. P. 150-158.
32. Eshtaev A.A. O'zbekistonda turizm sohasi rivojlanishiga global trendlarning ta'siri // Green Economy and Development. - 2023. - Vol. 1, No. 10. - B. 72-78. DOI: 10.55439/GED/vol1_iss10/a14

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, iyul, 7-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz

Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi** rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**